

MAARIV AMIDAH FOR SHABBAT

אדני My Lord, open my lips, and my mouth shall declare Your praise.¹
 ברוך Blessed are You, Lord our God and God of our fathers, God of Abraham, God of Isaac and God of Jacob, the great, mighty and awesome God, exalted God, who bestows bountiful kindness, who creates all things, who remembers the piety of the Patriarchs, and who, in love, brings a redeemer to their children's children, for the sake of His Name.

On Shabbat Teshuvah² add:

זכרנו Remember us for life, King who desires life; inscribe us in the Book of Life, for Your sake, O living God.

מלך O King, [You are] a helper, a savior and a shield. Blessed are You Lord, Shield of Abraham.

אתה You are mighty forever, my Lord; You resurrect the dead; You are powerful to save.

In winter³ say:

משיב He causes the wind to blow and the rain to fall.

In summer³ say:

מוריד He causes the dew to descend.

מכלכל He sustains the living with lovingkindness, resurrects the dead with great mercy, supports the falling, heals the sick, releases the bound, and fulfills His trust to those who sleep in the dust. Who is like You, mighty One! And who can be compared to You, King, who brings death and restores life, and causes deliverance to spring forth!

On Shabbat Teshuvah add:

מי Who is like You, merciful Father, who in compassion remembers His creatures for life.

ונאמן You are trustworthy to revive the dead. Blessed are You Lord, who revives the dead.

אתה You are holy and Your Name is holy, and holy beings praise You daily for all eternity. Blessed are You Lord, the holy God. (On Shabbat Teshuvah substitute: the holy King.)

ויכלל You have consecrated to Your Name the Seventh Day, the purpose of the creation of heaven and earth. You have blessed it above all days and sanctified it above all festivals. And thus it is written in Your Torah:

ויכללו The heavens and the earth and all their hosts were completed. And God finished by the Seventh Day His work which He had done, and He rested on the Seventh Day from all His work which He had done. And God blessed the Seventh Day

1. Psalm 51:17. 2. The Shabbat which falls during the Ten Days of Penitence. 3. See supra, p. 51. "Shukhan Aruch Harav," sections I.2.

אדני, שפתי תפתח ופי יגיד תהלהך:

ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, האל הגדול הגבור והנורא, אל יוצק ואלהי עובד, קונה הכל, וזוכר הסרי אבות, ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה:

בשתי זכרנו לחיים, מלך הפץ בחיים, וזכרנו בספר החיים, למענה אלהים חיים.

מלך עוזר ומוליע ומגן. ברוך אתה יי, ממן אברהם:

אתה גבור לעולם אדני, מודה מתים אתה רב להשיעי.

בדרך משיב הרוח ומוריד הגשם. ביום מוריד הגשם:

מכלכל חיים בהקד, מחיה מתים ברחמים רבים, מואד נאפלים ורופא חולים, ומחיר אסונים, ומקום אמונתו לישיני עפר, מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך, מלך ממת ומוחה ובנימיה יטועה:

בשתי מי כמוך אב החקן זכר יצונו לחיים ברחמים:

ונאמן אתה להחיות מתים. ברוך אתה יי, מודה המתים: אתה גדוש לשמך קדוש, וקדושים בכל זמן ויחלוק פלה. ברוך אתה יי, האל הקדוש: (בשתי המקד הקדוש):

אתה קדשת את יום השבועי לשמך,
 תכלית מעשה שמים וארץ;
 ברכתו מכל הימים, וקדשתו מכל
 הזמנים, וכן פתוב בתורתך:

ויכלל השמים והארץ וכל צבאם: ויכלל
 אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר
 עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו
 אשר עשה: ויברך אלהים את יום השביעי

ויקיש

הוא א' בחינת ב'

1

העלותך וביים שמחתכם אלו השבתות
(אבודרהם).
(כח) חמדת ימים. על ויכל אליהם ביום
השביעי מתרגמינן בירושלמי
וחמדי ה' (אבודרהם).

(כט) זכר למעשה בראשית. עיין במשנת
חסידים טעם עי"פ קבלה שבתפלת
שחרית שבת לא יאמרו זכר למעשה בראשית.
ועי"פ פשוט י"ל דהנה בקדוש ליל שבת אומ'
רים זכרון למעשה בראשית תחלה למקרא
קודש זכר ליציאת מצרים. וכתוב במט"מ
סימן תל"ז ובלבוש סימן רע"א כי על שבת
כמרה נצטוו (שבת פ"ז ע"ב סנהדרין נ"ז ע"ב)
קודם מעמד הר סיני הוא זכרון למעשה
בראשית אבל המקרא קודש שנצטוו עליהם
במעמד הר סיני הם זכר ליציאת מצרים.
ובסימן רפ"ז כתב הלבוש מה שאומרים
במוסף או מסיני נצטוו. אז הוא לשון הקדמה
כמו קדם מפעלו מאז וכן הוא בתניא רבתי
ובבב"י סי' רפ"ח בשם שבלי הלקט וכן הוא
במטי"מ סימן ת"ס (וההפ"ש שבין מעשה
בראשית ליצי"מ מביאר בספ"ק כי מעשה
בראשית ה' בלי אתערותא דלתתא ויצי"מ ה'
עי' אתערותא דלתתא ויצעקו בנ"י. וכן השבת
שנצטוו במרה ה' בלי אתערותא דלתתא אבל
השבת שנצטוו בעשרת הדברות כמעמד הר
סיני ה' עי' אתערותא דלתתא הגבלה וגם
נעשה ונשמע) לכן בערבית שאומרים תכלית
מעשה שמים וארץ ויכולו וגו' הוא זכר
למעשה בראשית וכן במוסף שאומרים אז
מסיני נצטוו דהיינו שבת שנצטוו במרה שייך
לומר זכר למעשה בראשית אבל בשחרית
ישמח משה (דק"א) על מעמד הר סיני ושני
לוחות כ"י וכתוב בהם שמירת שבת דהיינו
עשרת הדברות מן פרשת ואתחנן (שב"פ יתרו)
כתוב זכור וכו' ואתחנן כתוב (שמו') א"א
לומר זכר למעשה בראשית כי בפרשת ואת'
חנן כתוב בפירוש שמור וגו' וזכרת כי עבד
היית באמ"צ. ומה שאין אומרים בשבת זכר
ליצי"מ כתב האבודרהם שעיקר מצות השבת

עוד טעם שהקבי"ה נקרא חתן והשבת נקראת
כלה (כמ"ש באי כלה) ותקנו אותה משבת עי"ש
הקדושת שנותן החתן להכלה. ישמח משה
עי"ש שמחת חתן וכלה. מוסף עי"ש התוספות
שמוסיף החתן להכלה כותבתה או עי"ש שמ'
קייבין קרבנות כעין סעודת מצוה (ועיין
לקמן פרק כ"ז מוסף לשבת) אותה אחד עי"ש
בהתור, עכ"ל. ועיין בתקוני זוהר תקונא תמני
טרי ד"ה אדהכי מארי דרגלין. ונראה שג"כ
מזה הטעם כתב אדמו"ר, וכן בסדור האר"ז
וטוב לאכול דגים בסעודה שלישית שהוא
עי"ד שכתוב ברוקח הגדול סימן שני"ד הובא
בש"ע אהע"ז באה"ט סימן ס"ג שבסעודה
שלאחר היחוד נודהגין לאכול דגים. ומ"ש
יותר מנשאר סעודות מפני שבכל הסעודות
שבת צריך לאכול דגים (לקוט חדש ערך
אכילה סימן ט' בשם מגלה עמוקות אופן ב"ב
עיין ש"ע אדמו"ר סימן רמ"ג סעוף ה' וסעוף
ז"י).

(כו) ויכלו שבתפלת ערבית (שבת קי"ט
עי"ב. פרדס לרש"י סי' ג'). ויכלו
שלאחר תפלת ערבית (שבת קי"ז עי"ב רש"י
ד"ה ש"י. תוספות פסחים ק"ז. ד"ה זכריהו
לקוטי פרדס לרש"י ד"ה. ולמה אבודרהם
בשם מדרש) ובתולעת יעקב כתוב שלכן
אומרים שני פעמים ויכולו בתוך התפלה
ולאחר התפלה שיעלו לשבעים חבובות כנגד
השבעים עטרות כ"י וזה עלה כסגנון אחד עם
מה שאמר רב המנונא (שבת י"ט ע"ב) כל
המתפלל ואומר ויכולו כ"י אחר תפלתו מעלה
עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקבי"ה כ"י
עכ"ל. ופליג על האבודרהם שכתב שהוא
עדות כי אין דגין בלילה כ"י עי"ש גם הביא
בשם מדרש ויכולו שצריך לומר בערבית
לשבת שלשה פעמים ויכולו בתפלה ולאחר
התפלה ובקדוש עי"ש ובמט"מ סימן תכ"ח
הביא הרבה טעמים עי"י.

(כז) ישמחו במלכותך. תניא רבתי בשם
ה"ר אביגדור ואומרים בשבת
ישמחו במלכותך כ"י דאמרינן בספרי פ'
ה"ר אביגדור ואומרים בשבת

2

אבדה נפש לא שייך רק
י"ט (בשביל הלקט סימן
ר' ג' במוצאי י"ט על
שלימי י"ט אחר השבת
כ"ד במוצאי י"ט על
של גיהנם שמסיריחים).
וג"א ש"י תצ"א סעוף א'
שמה יתירה כלל א"א
והסעוף א' מן ס"י תצ"א
טו שנעתיקו מכי"ק ורק
ט"ו זה הסעוף (מסתמא
ט"ו לומר שתיבת כלל
רוב לומר שתיבת כלל
ויע"ל אין לאדם נשמה
שנית ש"ע אדמו"ר ישו
ע"י הזה".
ה לתפלת ערבית (פע"ח
וי"ז"ל) והטעם שמפ"י
ה לתפלת ערבית עיין
א בשם ראשונים. ומ"ש
ישות אין פירושו ח"י
ולפל הרשות בידו רק
ה נתקנו לחובה במקום
שאר ושל בין הערבים
נתקנה אלא נגד אבריים
כ"י גם בלילה שכ"י
ה ומצוה לקיים ונשמר
ה ומצוה לגבי חובה
(נא קבעוה חובה ר"א"ף
) ועיין בזוהר תרומה
בית חובה ומה שאמרו
בתקוני זוהר תקונא

(כה) אתה קדשת (תקוני זוהר תקון י"ח)
הטעם שתקנו לשבת נוסחאות
שונות בתפלת ערבית שחרית מוסף ופנחה
כתב באבודרהם, בשם ה"ר קלונימוס, שהם
כנגד שלש שבתות, שבת בראשית, ושבת של
מתן תורה (דלכולי עלמא שבת נתנה תורה
לישראל דקיי"ל אייר דהוא שנת עברי
עבריה כלומר שהוסיפו יום אחד) ושבת דל'
עתיד. וכן כתב הסור סימן רצ"ב, אתה קדשת
מיירי, בשבת בראשית, ישמח משה מיירי
בשבת דמתן תורה, אתה אחד מיירי בשבת
דלעתיד ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד
(שם באבודרהם ובמטה משה סימן ת"ן מביא

(בראשית כ"ד א) כב:
י"ח פ"ג.

לסי רלו.

ועיין בטור (ריש סי' רס"ח) דמתפללין אבות וגבורות וקדושת השם כבימות החול בלי תוספת וגרוע ודלא כר"ע שכתב בערבית שחרית מוסף ומנחה מזכיר במגן רצה והנחיל שבת לבניהם למנוחה למען שמו באהבה ושלש אחרונות ומזכיר של שבת באמצע ע"ש ועיין בשע"ת (סי' רס"ח) בשם מור וקציעה דתפלת ערבית דשבת ויו"ט חובה ושמבה"ג ורמב"ם ורא"ש משמע דהוא רשות אך דמדברי התיקונים נראה כדברי המור וקציעה ושכן משמע בכמה לשונות בזוהר ע"ש:

אתה קדשת את יום השביעי לשמך הנה נוסח הסידר ר"ע ושכלי לקט הוא לומר ומאהבתך ד' אלקינו וכו' במקום אתה קדשת והוא מתוספתא פ"ג דברכות ע"ש אך נוסח סידורי דידן הוא בתיקונים י"ח, וברמב"ם ובתו' פ' ע"פ ובמחזור ויטרי ובס' חסידים תתפ"א וברוקח ובאו"ז ובטור ע"ש תכלית שמים וארץ עיין באבודרהם שיפסיק מעט בין לשמך ובין תכלית שלא יהא כחזור ח"ו למעלה ונמצא מחרף ומגדף שאין תכלית לשמו הגדול:

ויכולו השמים והארץ וכו' עיין ברמב"ם שליתא שם פסוק ויכולו השמים וגם פסוק ויכל אלקים רק פסוק ויברך אלקים את יום השביעי וכ"כ הטור בשם איזה סידורים וטעמם עיין בטור שם ומבואר בהדי' בפרישה שם שמפני שסיים באתה קדשת וברכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים ע"ז מביא רא"י וכן כתוב בתורתך ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו ע"ש (ובסידר ר"ע לא נזכר כלל פסוקי ויכולו באמצע תפלה אפי' פסוק ויברך וע"ש שכתב המגיה שכ"כ הריא"ז שראה בסידור הקדמונים) אך עיין בטור שמביא רא"י מכמה מימרות דגמ' שנכון לאמרו פסוקי ויכולו ומה שאומרים וכ"כ בתורתך רוצה להביא רא"י גם על שלפני פניו תכלית שמים וארץ כדכתיב ויכולו השמים והארץ וברכתו מכל הימים כדכתיב ויברך אלקים וכו' וכ"כ באו"ז שטעות הוא באותן שאין מתחילין ויכולו ע"ש וכן הנוסח במחזור ויטרי ובאבודרהם ובמנהגים ובכל בו ובטמ"מ ובלבוש ע"ש:

ישמחו במלכותך שומרי שבת הנה בסידורי אשכנז ליתא בתפלת ערבית כל נוסח ישמחו במלכותך רק תיכף אחר ויכולו איתא או"א רצה במנוחתינו וגם ברמב"ם ובמחזור ויטרי (סי' קנ"ו) ובאו"ז ובמנהגים ליתא (וצ"ע במחזור ויטרי סי' ק"ג בביאור הנוסח של תפלת ערבית דשבת מביא שם חמדת ימים אותו קראת זכר למעשה בראשית ע"ש נראה לכאורה דגריס ישמחו במלכותך בערבית) ומדברי הכל בו נראה דגריס מן ובשביעי רצית בו וקדשתו וכו' ע"ש אך נוסח דידן לומר ישמחו במלכותך בערבית הוא בסידורי ספרד והאר"י ז"ל והאבודרהם ובשביעי רצית בו וקדשתו הנה נוסח סידורי ספרד והאבודרהם והשביעי רצית בו ובכל בו ויום השביעי רצית בו אך נוסח דידן

א דברכות
יכי ביו"ט
בת משנין
ובמט"מ
ז רק מעט
מתני' ע"ש
ד' לעולם
יכות א"א

ד' לעולם
נו אומרים
זכר על
יכה:

חר פסוקי
שם בשם
דין קדיש
זקדיש זה

עיין בגמ'
ט"ט) ואף
די"ח אין
הם שייכין
פי' כונת
ואם יהי'
שהוסיפו
בירושלמי
ן מצאתי
לת צרכיו
ור לתבוע
וכתבוהו
מוכרחים

מאהבתך יי אלהינו שאהבת את ישראל עמך ומחמלתך מלכנו שחמלת
על בני בריתך נתתה לנו יי אלהינו את יום השביעי הגדול והקדוש הזה לאהבה
למנוחה לעבודה להודאה לתת לנו מאתך חיים וחסד אלהינו ואלהי אבותינו
רצה במנוחתנו קדשנו במצותך ותן חלקנו בתורתך ושמח נפשנו בישועתך
וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו באהבה ורצון שבתות קדשך ב א יי
מקדש השבת.

257

ועומד במסלה ולומר לזכות וגבורה וקדושת השם.²

ולומר ומאהבתך ה' אלהינו שאהבת את ישראל עמך ומחמלתך
מלכנו שחמלת על בני בריתך, נתת לנו ה' אלהינו את יום השביעי
הגדול והקדוש הזה באהבה. לגדולה ולגבורה לקדושה למנוחה
לעבודה ולהודאה לאות ולברית ולתפארת ולתת לנו ברכה ושלוה
מאתך.²

3 עמך
1100
2181

ברכה אמצעית של לילי שבת

אתה קדשת את יום השביעי לשמך תכלית מעשה
שמים וארץ וברכתו מכל הימים וקדשתו מכל
הזמנים כאמור ויברך אלהים את יום השביעי
ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא
אלהים לעשות אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא
במנוחתנו וקדשנו במצותך ותן חלקינו בתורתך
ושמח נפשנו בישועתך ושבעינו מטובך וטהר לבנו
לעבדך באמת והנחילנו באהבה ורצון שבתות
קדשך וינחמו בם כל ישראל אוהבי שמך ברוך אתה
יי מקדש השבת.

נעשה כי עליך עינינו זכור החמיק יי חסדיך כי
מעולם המה אל תזכור לנו עונות ראשונים מהר
יקדמונו וחמיק כי רלנו מאד קומה עזרתה לנו ופדנו
למען חסדך יי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך
אם עונות תשמר יי מי יצמוד כי עמך הסליחה
למען תורא יי הושיעה המלך יענינו ביום קראנו כי
הוא ידע יצרינו זכור כי עפר אנחנו עזרנו אלהי
ישעינו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על
חטאתינו למען שמך.

874

ובן נהגו העם להתחנן אחר סדר היום תמיד
בתחנונים אלון יי אלהי אברהם יצחק ישראל

(4)

סדר מעריב של שבת ופירושה

קמה

הירחי ואומרים בצרפת בשבתות ושמרו בני ישראל וגו' ובשאר מועדים (ויקרא כג, ד) אלה מועדי ה' וגו' (שם מד) וידבר משה את מועדי ה' וגו' תכף לחתימת הפורס פרכת שלום עלינו כלומר שיפרס ברכת שלומו עלינו אם נשמרהו כראוי. וכן יסד החכם ר' אברהם בן עזרא ז"ל פיוט לשבת כי אשמרה שבת אל ישמרני אות היא לעולמי עד בינו וביני ע"כ. וברוב המקומות בספרד נוהגין לומר אחר פסוק ושמרו בני ישראל יראו עינינו וישמח לבנו אלא שמשנים בפתחתה במקום יראו עינינו אומרים ישמחו השמים ותגל הארץ, וכימים טובים אינם אומרים אותה. ואיני יודע למה נשתנו שבתות מימים טובים לומר בהם ברכה זו. וה"ר יעקב בן הרא"ש כתב שאין ראוי לאמרה אף בשבתות שלא תקנו ברכה זו בתול אלא לפי שתקנו לומר פסוקים שיש בהם שמנה עשרה הזכרות תקנו לומר ברכה אחריהם וכיון שאין אומרים פסוקים בשבת למה יאמרו הברכה שתקנו בשבילם. ואדוני אבי הרא"ש לא היה עונה אחריה אמו מפני שהיה אומר שהיא ברכה לבטלה ע"כ. וכן כתב אבן הירחי. וכן כתב רב נטרונאי, והאריך הרבה וסיים בדבריו אתו רבנן בתראי ותקינן בתר שומר את עמו ישראל לעד למימר פסוקי דאית בהן שבחות וזמירות וכיון דאמרינן פסוקי תקינו בתרייהו ברכה, ודבר זה בחול אבל בשבת כיון דשכיחי מזיקין וצריכי ישראל למיעל לבתיהון מקמי דליחשך אי נמי מקמי אעקורי שרגא סלקה לתוספת שהוסיפו ואוקמיה אדתגן ובערב מברך שתים לפנייה ושתים לאחריה, וכן המנהג בישיבה שלנו ובבית רבינו שבבבל שאין לומר שומר את עמו ישראל לעד וזותמין במקומו הפורס סוכת שלום וקדיש לאלתר ומתפללין אבות וגבורות וקדושת השם. ואומרים:

אתה קדשת את יום השביעי לשמך ע"ש (ברא' ב, ג) ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת וזהו לשמך. תכלית שמים וארץ ע"ש ויכלו השמיים והארץ. וצריך להפסיק מעט בין לשמך לתכלית, כדי שלא יהא כחוזר למעלה חלילה וחס. וברכתו מכל הימים על שם ויברך אלהים את יום השביעי. וקדשתי מכל הזמנים על שם ויקדש אותו. וכ' רבינו סעדיה כי ברכת השבת וקדושו הוא על שומרי השבת שיהיו מבורכים ומקודשים. והחכם ר' אברהם בן עזרא ז"ל פירש כי הברכה תוספת טובה שיתחדש בגופות יתרון כח בתולדות ובנשמה יתרון השכל וקדש אותו שלא עשה בו מלאכה בשאר הימים. והרמב"ן פי' בדרך הפשט כי יום השבת מבורך וקדוש כי צוה בזכירה לברך אותו ולהדרו וצוה בשביתה שיהיה לנו קדוש ולא נעשה בו מלאכה.

וכן כתוב בתורתך ויכלו השמים והארץ וגו' ויש אנשים שאין אומרים ויכלו אלא מתחילין ויברך אלהים את יום השביעי ויתר נכון לאמרו דגרסינן בפרק כל כתבי הקודש (ק"ט, ב) אמר רב ואיתימא ר' יהושע בן לוי אפילו יחיד המתפלל צריך לומר ויכלו. ואמר רב המנונא כל המתפלל ואמר ויכלו מעלה עליו הכתיב כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנאמר ויכלו אל תקרי ויכלו אלא ויכלו פי' הקב"ה והוא. אלמא שהעיקר לאמרו לפי שמורה כאלו נעשה שותף. ויש

